

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

1(1) 2018

Երևան - 2018

Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ գիտական խորհուրդը

Գլխավոր խմբագիր՝
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Ս. Ղազինյան

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Ս. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Կ. Ա. Գևորգյան

Խմբագրակազմ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Հ. Գաբուրյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ս. Ա. Դիրբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Գ. Բ. Դանիելյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Ս. Գ. Մեղրյան

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
Երևանի պետական
համալսարան

Խմբագրության հասցեն՝
ՀՀ, 0025, Երևան,
Ալեք Մանուկյան 1,
ԵՊՀ իրավագիտության
ֆակուլտետ:
Հեռ.՝ 060-71-02-43

Էլ. կայք՝ publications.y-su.am
publishing.y-su.am

Խմբագրությունը կարող է
հրապարակել նյութեր՝
համամիտ չլինելով
հեղինակների
տեսակետներին:

e-mail: law@y-su.am
Տպագրական 32.625 մամուլ:

Տպաքանակը՝ 100
Հանձնված է շարվածքի՝
15.01.2018
Հանձնված է տպագրության՝
20.04.2018

ԲՈՎԱՆՂԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Արթուր Վաղարշյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԳՈՐԾԱՌՈՒԹՎՈՐՄԱՆ ՓՈՐՁԸ ԵՎ ԱՐԴԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ
ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ7

Վիկտորյա Օհանյան

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԿԵՆՍԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ
ՄԻՋՃՅՈՒՂԱՅԻՆ ԵՎ ԻՆՏԵԳՐԱԼ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ21

Տարոն Միմոնյան

ԻՐԱՎԱԲԱՆԻ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ XXI
ԴԱՐՈՒՄ. ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ34

Варе Геворкян

К ВОПРОСУ О МЕХАНИЗМЕ ВЛАСТИ КАК О СТРУКТУРНОМ
ЭЛЕМЕНТЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ОБЩЕСТВА46

Գևորգ Դանիելյան

ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ58

Վարդան Այվազյան

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՍԵՄԱՏԵԽՆԻԿԱՆ.....78

Անահիտ Մանասյան

ԿԱՅՈՒՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԴԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱ-
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ95

Ռուստամ Մախմուդյան

ԵԶՐԻՆԵՐԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅՈՑ ԵՂԵՌՆԻ
ՄԻՋԱԶԳԱՅՆՈՐԵՆ ԶՃԱՆԱԶՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔ111

Հասմիկ Ենգոյան

2016 թ. Դեկտեմբերի 16-ի «ԳՆՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔՈՎ
ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՀՀ ԳՆՈՒՄՆԵՐԻ ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ.....130

Рита Арустамян	
ФУНКЦИЯ ОХРАНЫ ПРАВ И СВОБОД ГРАЖДАН И ИХ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПЕРЕД ОБЩЕСТВОМ	138
Դավիթ Հակոբյան	
ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՆ ՈՒ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ, ԴՐԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՈՒՄԸ.....	154
Լիպարիտ Մելիքջանյան	
ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՎ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ՍԵՐՎԻՏՈՒՏԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ.....	166
Արսեն Թավադյան	
ԱՆՎԱՎԵՐ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	176
Ռաֆիկ Գրիգորյան	
ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ՎԱՐԿԻ ՎԱՂԱԺԱՄԿԵՏ ՍԱՐՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	189
Արա Գաբուրյան	
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾՈՎ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ՆԱԽԱՏԵՍԵԼՈՒ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ.....	203
Աննա Մարգարյան	
ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐԻ ՇԵՂՎՈՂ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ	213
Тигран Симонян	
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ, ГОСУДАРСТВЕННО- ПРАВОВЫЕ, ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ И ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ МЕРЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ МОЛОДЕЖИ.....	234
Սամվել Դիբրանյան	
ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ ԷԱԿԱՆ ԽԱԽՏՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԻ ԲԵԿԱՆՍԱՆ ՀԻՄՔ	262

Վահե Ենգիբարյան

ԴԱՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ
ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀՀ
ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ.....276

Տաթևիկ Սուլջան

ԱՆՁԻ ԿՈՂՄԻՑ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ԳԱՂՏՆԻ ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ԱՊԱՑՈՒՅՑ ՕԳՏԱԳՈՐԾԵԼՈՒ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ296

Արմեն Հովհաննիսյան

ՆՈՐ ԵՐԵՎԱՆ ԵԿԱԾ ԵՎ ՆՈՐ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐՈՎ ԲՈՂՈՔ
ՆԵՐԿԱՅԱՅՆԵԼՈՒ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԻ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ.....314

Սերգեյ Մարաբյան

ԱՆՉԱՓՈՒՄԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԴԱՏՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԿԱՄ ՊԱՏԺԻՑ
ԲՆՈՒՅԹԻ ՀԱՐԿԱԴՐԱՆՔԻ ՄԻՋՈՑ ԿԻՐԱՌԵԼՈՎ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄԸ ԴԱԴԱՐԵՑՆԵԼՈՒ

ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ.....326

Հրայր Ղուկասյան, Անահիտ Հարությունյան

ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ
ԿԻՐԱՌՎՈՂ ՏԱԿՏԻԿԱԿԱՆ ՀՆԱՐՔՆԵՐԻ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻ
ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ.....352

Գուրգեն Ներսիսյան

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՈՒՄ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....375

Սերգեյ Մեղրյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԻԾԸ,
ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ
ԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐԸ.....395

Վահե Հովհաննիսյան	
ՈՂՋԱՄԻՏ ԺԱՄԿԵՏՈՒՄ ԳՈՐԾԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	430
Վարդուշ Եսայան	
ՀԱՅՑԱՊԱՀԱՆՋԻ ՓՈՓՈԽՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ	
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	445
Վահագն Դալլաքյան	
ՀԱՅՑԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	458
Օլիմպիա Գեղամյան	
ՋՐՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ՎԵՃԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ ԱՐՏԱԴԱՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ ՈՐՈՇ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	472
Տիգրան Խաչիկյան	
ԵՍՏՄ ՄԱՔՄԱՅԻՆ ՕՐԵՆՄԴՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ «ՄԱՔՄԱՅԻՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ ՄԻՋԵՎ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ	484
Հեղինե Գրիգորյան	
ՋՐԱՅԻՆ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ	496
Անի Սիմոնյան	
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	513

**ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐԻ ՇԵՂՎՈՂ ՎԱՐՔԱԳԾԻ
ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ**

Աննա Մարգարյան
*ԵՊՀ քրեական իրավունքի ամբիոնի դոցենտ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու*

Անչափահասների հանցավորության վիճակն ու միտումները գնահատելու առումով կարևոր նշանակություն ունի ոչ միայն անչափահասների հանցավոր վարքագծի վերաբերյալ պաշտոնական վիճակագրության, այլև նրանց կողմից դրսևորվող շեղվող վարքագծի վերաբերյալ առկա այլընտրանքային տեղեկատվության ուսումնասիրությունը: Որպես այդպիսիք հանդես են գալիս անչափահասների շեղվող վարքագծի բացահայտման նպատակով իրականացված ուսումնասիրությունները:

Նախ հստակեցման կարիք ունի «շեղվող վարքագիծ» հասկացությունը, քանի որ կրիմինալոգիական գրականության մեջ կարելի է հանդիպել «դեվիանտ», «դելինկվենտ», «հանցավոր» վարքագիծ բնորոշումներին, և անհրաժեշտություն է առաջանում հասկանալ, թե ինչ երևույթների մասին է խոսքը:

Հանցավոր վարքագծի բնորոշումը լուրջ խնդիր չի ստեղծում, քանի որ դրա ներքո հասկացվում է քրեական պատասխանատվության տարիքի հասած, մեղսունակ անչափահասի կողմից քրեական օրենսգրքով արգելված արարքի մեղավորությամբ կատարումը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 24-ի 1-ին մասի համաձայն՝ «Քրեական պատասխանատվության ենթակա է այն անձը, ում 16 տարին լրացել է նախքան հանցանք կատարելը»: Մինևույն ժամանակ նույն հոդվածի 2-րդ մասում թվարկված են այն հանցավոր արարքները, որոնց կատարման դեպքում անձը ենթակա է քրեական պատասխանատվության 14 տարեկանից, մասնավորապես սպանության (104-108-րդ հոդվածներ), դիտավորությամբ առողջությանը ծանր կամ միջին ծանրության վնաս պատճառելու (112-116-րդ հոդվածներ), մարդուն առևանգելու (131-րդ հոդված), բռնաբարության (138-րդ հոդված), սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների (139-րդ հոդված), ավազակության (175-րդ հոդված), գողության (177-րդ հոդված), կողոպուտի (176-րդ հոդված), շորթման (182-րդ հոդված),

առանց հափշտակելու նպատակի ավտոմեքենային կամ տրանսպորտային այլ միջոցին ապօրինաբար տիրանալու (183-րդ հոդված), ծանրացուցիչ հանգամանքներում գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելու կամ վնասելու (185-րդ հոդվածի երկրորդ և երրորդ մասեր), զենք, ռազմամթերք, պայթուցիկ նյութեր կամ պայթուցիկ սարքեր հափշտակելու կամ շորթելու (238-րդ հոդված), թմրամիջոցներ կամ հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութեր հափշտակելու կամ շորթելու (269-րդ հոդված), տրանսպորտային միջոցները կամ հաղորդակցության ուղիները փչացնելու (246-րդ հոդված), խուլիգանության (258-րդ հոդված) համար:

Ներկայացված հանցավոր արարքների ցանկը սպառիչ է, և այն, ըստ էության, պետության կողմից դրսևորված քաղաքականության, պետական կամքի արդյունք է, քանի որ նշված ցանկում տեղ գտած արարքների շրջանակը կարող է ժամանակի ընթացքում փոփոխության ենթարկվել: Ընդ որում, նույնը կարելի է ասել նաև քրեական պատասխանատվության տարիքի մասին:

Պատահական չէ, որ չկա որևէ միջազգային իրավական փաստաթուղթ, որում հստակ սահմանված լինի քրեական պատասխանատվության տարիքը. միակ պահանջը, որը միջազգայնորեն ամրագրված է, վերաբերում է այդ տարիքը շատ ցածր չսահմանելուն և օրենսդրական մակարդակում ամրագրելուն (Պեկինյան կանոններ, հոդված 4):

Արդյունքում տարբեր երկրների քրեական օրենսդրությունները համեմատելիս կարելի է հանդիպել քրեական պատասխանատվության տարիքի սահմանման բևեռայնորեն իրարից տարբերվող մոտեցումների, մասնավորապես ԱՄՆ-ի տարբեր նահանգներում երեխան քրեական պատասխանատվության կարող է ենթարկվել սկսած 6, Եգիպտոսում՝ 7, Շոտլանդիայում՝ 8, Շվեյցարիայում՝ 10 (ընդ որում, մինչ 2006 թ. այս երկրում նույնպես երեխաները ենթակա էին քրեական պատասխանատվության 7 տարեկանից), Անգլիայում, Հյուսիսային Իռլանդիայում՝ 10, Իռլանդիայում, Պորտուգալիայում, Հունաստանում, Թուրքիայում՝ 12, Ֆրանսիայում՝ 13, Գերմանիայում, Ավստրիայում, Իտալիայում, Իսպանիայում՝ 14, Դանիայում,

Ֆինլանդիայում, Նորվեգիայում, Շվեդիայում՝ 15, Բելգիայում, Լյուքսեմբուրգում՝ 18 տարեկանից¹:

Քրեական պատասխանատվության տարիքի սահմանումը ունի ոչ միայն քրեախրավական, այլև կրիմինալոգիական նշանակություն. մի կողմից՝ այն կարևոր նշանակություն ունի տարբեր երկրներում անչափահասների հանցավորության տվյալները համեմատելիս, մյուս կողմից՝ այն սահմանում է երեխայի կողմից իրավախախտ վարքագծի դրսևորման պարագայում պետական արձագանքման միջոցների կիրառման սահմանները, օրինակ՝ պետությունը իրավունք չունի քրեական պատասխանատվության տարիքի չհասած անձին ենթարկել քրեական պատասխանատվության, և եթե պետությունը օրենսդրական մակարդակով չի սահմանում քննարկվող կատեգորիայի անձանց նկատմամբ պետական ներգործության այլ ընթացակարգեր, ապա գործնականում, ինչպես ՀՀ պարագայում է, նման վարքագիծ դրսևորած երեխաների հետ աշխատանքը առավելապես ընթանում է չկանոնակարգված ձևով, կրում է ձևական բնույթ և ոչ միշտ է արդյունավետ լինում:

Եթե անչափահասի հանցավոր վարքագծի բնորոշումը մեծ դժվարություններ չի առաջացնում, ապա նույնը չի կարելի ասել դեվիանտ վարքագծի բնորոշման առումով: Կրիմինալոգիական, հոգեբանական, մանկավարժական գրականության մեջ կարելի է հանդիպել դեվիանտ վարքագծի տարբեր բնորոշումների. մի դեպքում՝ այն բնորոշվում է որպես օրենքներում, սոցիալական դիրքորոշումներում, կանոններում ու բարոյական նորմերում ամրագրում ստացած հասարակական պահանջներից շեղվող արարքների կատարում, որն առավելապես պայմանավորված է հասարակությունում իր տեղի վերաբերյալ անձի սխալ պատկերացմամբ², մյուս դեպքում՝ որպես սոցիալական և իրավական սանկցիաների հանգեցնող հասարակական նորմերից շեղվող վարքագիծ՝ պայմանավորված ոչ աղել-

¹ St 'u **Muncie J.** The 'Punitive Turn' in Juvenile Justice: Cultures of control and rights compliance in Western Europe and the USA. Jouth Justice 2008, Volume 8, Issue 2, էջ 107-121; **D ü n k e l F.** Juvenile Justice Systems in Europe – Reform developments between justice, welfare and 'new punitiveness'. Kriminologijos studijos 2014/1 ; էջ 43-44:

² St 'u **Клейбер Ю. А.** Психология девиантного поведения: М.: Просвещение, 2003, էջ 154:

վատ սոցիալիզացիայով, հասարակության արժեքներն ու սոցիալական նորմերի՝ մանկապատանեկան տարիքում ոչ բավարար չափով յուրացմամբ¹:

Դեվիանտ վարքագիծը նաև բնութագրվում է որպես սոցիալ-հոգեբանական երևույթ, որը դրսևորվում է կոնկրետ ժամանակահատվածում, կոնկրետ հասարակությունում ընդունված միջանձնային փոխհարաբերությունների նորմերից շեղվող վարքագծով²: Լ. Ռալնիկովան անձի դեվիանտ վարքագիծը դիտարկում է որպես հասարակություն ընդունված նորմերից շեղվող արարքի կատարում՝ պայմանավորված սեփական վարքագծի նկատմամբ բարոյագեղագիտական վերահսկողության բացակայությամբ³:

Դեվիանտ վարքագծի բնորոշման առավել լայն տարածում ստացած մոտեցման համաձայն՝ այն հասարակությունում ընդունված իրավական, բարոյական նորմերից ու կանոններից շեղված վարքագիծն է՝ պայմանավորված ինչպես երեխայի անձնային հատկանիշներով, այնպես էլ նրա դաստիարակության և զարգացման գործընթացում սոցիալական, ընտանեկան, կրթական գործոններով, շփման ոլորտով⁴: Ինչ վերաբերում է դելինկվենտ վարքագծին, ապա այն ավելի նեղ ընդգրկում ունի, դրսևորվում է իրավական նորմերի խախտմամբ և փաստացի նույնանում է իրավախախտ վարքագծի հետ⁵:

¹ Տե՛ս **Менделевич В. Д.**, Психология девиантного поведения. СПб.: Речь, 2005, էջ 445:

² Տե՛ս **Кондрашенко В. П.**, Девиантное поведение у подростка: социально - психологические и психиатрические аспекты. Минск, 1988, էջ 77:

³ Տե՛ս **Ральникова Л. А.**, Девиантное поведение несовершеннолетних: причины и проявления. Северо-Кавказский психологический вестник. № 3 (13), 2015, էջ 34-41:

⁴ Տե՛ս **Паатова М. Э., Бегидова С. Н., Хакунов Н. Х.**, Теоретико-методологический анализ социально- педагогических феноменов «девиантное поведение» и «делинквентное поведение» подростков. Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 3: Педагогика и психология, № 1, 2012, էջ 96-104:

⁵ Տե՛ս **Миннегалиев М. М.**, Типология и сущность понятия «девиантное поведение» в воспитательно-профилактической работе с несовершеннолетними. Вестник Башкирского университета, Т. 17, № 3, 2012, էջ 1416-1422:

Պետք է փաստել, որ բոլոր հեղինակները համակարծիք են մի հարցում. դեվիանտ կամ շեղվող վարքագիծը հասարակությունում ընդունված իրավական, բարոյական, համակեցության նորմերից ու կանոններից շեղվող վարքագիծն է, որի հիմքում ընկած են անձի սոցիալիզացիայի խնդիրները: Ընդ որում, դեվիանտություն և հանցավոր վարքագծերը նույնպես շեղվող վարքագծի տարատեսակ են. եթե առաջինը նույննում է իրավախախտ վարքագծի հետ, ապա հանցավոր վարքագիծը շեղվող վարքագծի առավել վտանգավոր դրսևորումն է:

Ակնհայտ է, որ շեղվող վարքագծի ոչ բոլոր դրսևորումներն են հանգեցնում պատասխանատվության, սակայն կրիմինալոգիական ուսումնասիրությունները վկայում են, որ անչափահասի շեղվող վարքագիծը անտեսելը, դրա պատճառ հանդիսացող երևույթների բացասական ազդեցությունը չվերացնելը հետագայում հանգեցնում են այդ անձի կողմից հանցավոր վարքագծի դրսևորման¹: Ի. Ուպորովի կարծիքով՝ անչափահասների հանցավորությունը ուղղակիորեն կոռելյացիայի մեջ է գտնվում շեղվող վարքագծի հետ²:

ՀՀ-ում երեխաների շեղվող վարքագծի ուսումնասիրության նպատակով 2006 և 2014 թթ. 12-17 տարեկան դպրոցականների շրջանում մեր կողմից անցկացվեցին ուսումնասիրություններ՝ ուղղված նրանց շեղվող վարքագծի և վիկտիմիզացիայի իրական վիճակի բացահայտմանը: Այդ ուսումնասիրությունները Կրիմինոլոգների եվրոպական միության նախաձեռնությամբ և աջակցությամբ կենսագործված, եվրոպացի գործընկերների հետ համատեղ մշակված հարցաթերթով 25-ից ավելի պետություններում իրականացված ISRD-2 և ISRD-3 հետազոտությունների մի մասն էին կազմում, ինչն էլ հնա-

¹ St ' u **Weis J. G., Sakumoto K., Sederstrom J, Zeiss C.**, Jurisdiction and the elusive status offender: A comparison of involvement in delinquent behavior and status offences. Washington, 1980, էջ 96; **Kobrin S., Hellum F., Peterson J.**, Offence patterns of status offenders. Critical Issues in Juvenile Delinquency, 1980, էջ 211; **Shelden R., Horwath J., Tracy S.**, Do status offenders get worse? Some clarifications on the question of escalation. Crime and delinquency 35, 1989, էջ 214-215:

² St ' u **Упоров И. В.**, Девиантное поведение несовершеннолетних как предпосылка совершения ими преступных деяний. Общество и право, № 4 (41), 2012, էջ 312:

րավորություն ընձեռեց ՀՀ-ում ստացված արդյունքները համադրել այլ երկրներում ստացված արդյունքների հետ:

Ուսումնասիրության մեջ ընդգրկված էին հարցեր, որոնք նպատակ ունեին վեր հանել ինչպես անչափահասների շրջանում առավել հաճախ տեղ գտնող շեղվող վարքագծի դրսևորումները (օրինակ՝ ալկոհոլի գործածումը), այնպես էլ քրեական օրենքով արգելված արարքների կատարման կամ դրանցից տուժելու հաճախականությունը:

Կատարված ուսումնասիրությունը վեր հանեց մի ուշագրավ դիտարկում. իրենց կյանքի ընթացքում երբևիցե ալկոհոլ գործածած անչափահասների քանակը ՀՀ-ում շատ ավելի մեծ է, քան եվրոպական բազմաթիվ երկրներում: Մասնավորապես ISRD-2 հետազոտության շրջանակներում 66.3% ցուցանիշով ՀՀ-ն հայտնվել էր ալկոհոլի գործածման առավելագույն ցուցանիշներ արձանագրած երկրների հնգյակում՝ առաջ անցնելով ալկոհոլի գործածման մեծ ծավալներ ունեցող ՌԴ-ից և Ֆինլանդիայից, իրենից առջև թողնելով միայն Էստոնիային, Հունգարիային, Չեխիային և Լիտվային¹: 2014 թ. ISRD-3 տվյալների համաձայն՝ իրենց կյանքի ընթացքում երբևէ ալկոհոլ գործածած անչափահասների քանակը նվազել էր՝ դառնալով 45.6%:

ISRD-2 ուսումնասիրության արդյունքները, սակայն, վկայում են, որ թեև ՀՀ-ում մեծ թիվ են կազմել իրենց կյանքում երբևէ ալկոհոլ գործածած անչափահասները, սակայն հարբածության վիճակում հայտնվածների թիվը շատ փոքր է եղել՝ 6.5%, մինչդեռ Էստոնիայում այդ ցուցանիշը եղել է շուրջ 49%:

Միաժամանակ ՀՀ անչափահասների կողմից ալկոհոլի գործածումը հաճախակի բնույթ չի կրել. վերջին մեկ ամսվա ընթացքում ալկոհոլի գործածման հաճախականության ցուցանիշով ՀՀ անչափահասները 25 երկրների տվյալների համեմատության ժամանակ հայտնվել են վերջին հնգյակում. ալկոհոլի գործածման ավելի ցածր

¹ Sté u **Steketee M., Jonkman H., Berten H., Vettenburg N.**, Alcohol use Among Adolescents in Europe, Utrecht 2013, էջ 59, <http://www.verwey-jonker.nl>:

հաճախականություն գրանցվել է միայն Իսլանդիայում, Ֆրանսիայում և Բոսնիա-Հերցեգովինայում¹:

Թեև բազմաթիվ կրիմինալոգիական ուսումնասիրություններ վկայում են, որ ալկոհոլի և թմրանյութի գործածումը կոռելացված է անչափահասների շեղվող՝ հատկապես բռնի վարքագծի դրսևորման հետ², սակայն ՀՀ-ում այն նույն դետերմինացնող ազդեցությունը չունի, ինչի վկայությունը նաև ՀՀ ոստիկանության ինֆորմացիոն կենտրոնի կողմից տրամադրված տեղեկատվությունն է: Այդ տեղեկատվության համաձայն՝ 2003 թ. հանցանք կատարած անչափահասների 3.9%-ը հանցանքի կատարման պահին գտնվել է ալկոհոլի ազդեցության տակ, սակայն հետագա տարիներին նշված ցուցանիշը կայուն նվազում է արձանագրել՝ 2005 թ. եղել է 3.1%, 2007 թ.՝ 1.6%, 2009 թ.՝ 1.5%, 2011 թ.՝ 1.3%, 2013 և 2015 թթ.՝ 0%:

Պետք է նշել, սակայն, որ անչափահասների հանցավոր վարքագծում ալկոհոլի գործոնի ցածր դերակատարությունը ոչ թե պետական արդյունավետ քաղաքականության, այլ թեև թուլացող, սակայն դեռևս առկա ընտանեկան, սոցիալական հսկողության արդյունք է:

ՀՀ-ում անչափահասների կողմից ալկոհոլի գործածման արգելք սահմանված է ՀՀ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի հոդված 178-ով, որով պատասխանատվություն է սահմանվում հասարակական վայրերում մինչև 16 տարեկան դեռահասների հարբած վիճակում երևալու, ինչպես նաև նրանց կողմից ոգելից խմիչքներ օգտագործելու համար: Ընդ որում, պատասխանատվությունը նախատեսված է ոչ թե երեխաների, այլ նրանց ծնողների համար: Միաժամանակ նույն օրենսգրքի հոդված 158-ը 50.000 դրամի չափով տուգանք է սահմանում 18 տարին չլրացած անձանց ծխա-

¹ St' u **Steketee M., Jonkman H., Berten H., Vettenburg N.**, Alcohol use Among Adolescents in Europe, Utrecht 2013, էջ 61, <http://www.verwey-jonker.nl>:

² St' u **Barnes G., Welte J., Hoffmann J.** Relationship of Alcohol Use to Delinquency and Illicit Drug Use in Adolescents: Gender, Age, and Racial/Ethnic Differences. Journal of drug issues 2002, 32(1), էջ 153-178; **Зайко Т.М.** Психолого-криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего преступника. В книге: Меры борьбы с преступностью несовершеннолетних и молодежи: правовой и психолого-криминологический аспекты Тамбов, 2017, էջ 29:

խոտ, ալկոհոլային խմիչքներ, թմրամիջոցներ և հոգեմետ նյութեր, սարսափ կամ պոռնոգրաֆիա բովանդակող գրականություն և տեսաերիզներ վաճառելու համար, իսկ 100.000 դրամի չափով տուգանք՝ նրանց նշված առարկաների և նյութերի վաճառքին ներգրավելու համար:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 166.1-ը պատասխանատվություն է սահմանում 18 տարին լրացած անձի կողմից երեխային պարբերաբար ոգելից խմիչքների օգտագործմանը, ուժեղ ներգործող կամ այլ թմրեցնող նյութերի ոչ բժշկական օգտագործմանը ներգրավելու համար: Այնուհանդերձ, ՀՀ դատական վիճակագրության ուսումնասիրությունը վկայում է, որ վերջին 10 տարիների ընթացքում նշված հոդվածով ոչ ոք պատասխանատվության չի ենթարկվել:

Ներկայացված օրենսդրական կարգավորումներից հետևում է, որ ՀՀ-ում, ինչպես և Իտալիայում է, սահմանված չէ նվազագույն տարիք, որից սկսած երեխան կարող է ալկոհոլ գործածել. սահմանափակումները վերաբերում են մինչև 16 տարին լրանալը հասարակական վայրում ալկոհոլի գործածմանը, ինչպես նաև հասարակական վայրում հարբած վիճակում երևալուն:

Մինչդեռ Եվրոպական բազմաթիվ երկրներում՝ Դանիայում, Իսպանիայում, Պորտուգալիայում, որպես ալկոհոլի գործածման նվազագույն շեմ դիտվում է 15 տարեկանը, Շվեյցարիայում՝ 15 տարեկանը՝ զարեջրի, գինու, իսկ 18 տարեկանը՝ այլ ալկոհոլի գործածման համար, Չեխիայում, ՌԴ-ում, Ֆրանսիայում, Հունգարիայում՝ 18 տարեկանը, Իսլանդիայում, Շվեդիայում՝ 20 տարեկանը: Ալկոհոլի իրացման պարագայում ևս պետությունները սահմանում են տարբեր տարիքային շեմեր, օրինակ՝ Բելգիայում, Իսպանիայում որպես այդպիսին սահմանվում է 16 տարեկանը, Գերմանիայում՝ 16 տարեկանը՝ զարեջրի և գինու, իսկ 18 տարեկանը՝ ալկոհոլային այլ խմիչքների ձեռք բերման համար, Նորվեգիայում, Սլովենիայում, ՌԴ-ում, Ֆրանսիայում՝ 18 տարեկանը, Շվեդիայում՝ 20 տարեկանը¹:

Թեև ՀՀ-ն հայտնի է ալկոհոլի, հատկապես գինու և կոնյակի արտադրությամբ, սակայն ալկոհոլի անվերահսկելի գործածման առու-

¹ St´u **Van den Toorn J., Steketee M., Jonkman H.**, Paper on Policies toward Alcohol among Juveniles in Europe. NL, 2012, էջ 7:

մով այն երբեք առաջատար դիրքեր չի զբաղեցրել: Դրա պատճառը, թերևս, ոգելից խմիչքների գործածման յուրահատուկ մշակույթն է (ալկոհոլի գործածումը զուգակցելով սննդի ընդունման, կենացների հետ), ինչպես նաև հարբած վիճակում հասարակության մեջ հայտնվելը, ինքնակառավարումը կորցնելը հասարակության անդամների մեծամասնության կողմից ամոթալի երևույթ դիտելը:

Այնուհանդերձ, վերջին տասնամյակի ընթացքում ՀՀ-ում նկատվում է ալկոհոլի գործածման հաճախականության աճ: ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կողմից ներկայացված տվյալների վերլուծությունը վկայում է՝ 2003 թ. համեմատ 2015 թ. «հարբեցողություն, հարբեցողային փսիխոզ» ախտորոշում ունեցող առաջնակի հիվանդների թիվը գրեթե կրկնապատկվել է՝ 100.000 բնակչի հաշվով գործակիցը 2003 թ. գրանցված 6.6-ից 2015 թ. դարձել է 12.6¹:

Այս բացասական փոփոխությունը, բարեբախտաբար, դեռևս իր անմիջական արտացոլումը չի գտել անչափահասների շեղվող վարքագծում: Թեև մեր կողմից իրականացված ուսումնասիրության արդյունքում գրանցվել է ալկոհոլ գործածած անչափահասների տոկոսային բարձր ներկայացուցչականություն, սակայն ալկոհոլի գործածումը հիմնականում տեղի է ունեցել ծնողների կողմից վերահսկելիության պայմաններում, ընտանեկան միջոցառումների ժամանակ, երբ երեխային թույլ է տրվել փոքր քանակությամբ ալկոհոլ գործածել (փաստացի, նշվածը ալկոհոլի գործածման մշակույթի ուսուցանման դրսևորում է): Մեր ուսումնասիրության արդյունքների համաձայն՝ ալկոհոլ գործածած անչափահասների միայն 12.7%-ն է նշել, որ ալկոհոլը գործածել է մենակ, 24.7%-ը նշել է, որ ալկոհոլ է գործածել իր հասակակիցների հետ, իսկ մյուսները ալկոհոլ են գործածել ընտանիքի անդամների վերահսկողությամբ:

Թեև հայ հասարակությունում առկա է հանդուրժողական մոտեցում անչափահասների կողմից ոգելից խմիչքների վերահսկելի գործածման նկատմամբ, սակայն բացարձակ անհանդուրժողակա-

¹ Տե՛ս Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, «Առողջապահություն», 2005, էջ 144, <http://armstat.am/file/doc/527.pdf>; Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, «Առողջապահություն», 2016, էջ 161, <http://armstat.am/file/doc/99499408.pdf>:

նություն է դրսևորվում թմրամիջոցներ գործածողների հանդեպ, ինչով էլ, թերևս, պայմանավորված է մեր ուսումնասիրության շրջանակներում անչափահասների կողմից թմրամիջոցների գործածման տոկոսային ցածր ներկայացուցչականությունը:

Թմրամիջոցների գործածման, ապօրինի շրջանառության վերաբերյալ հայ երեխաների հաղորդումները շատ ավելի քիչ են, քան այլ երկրներից ստացված արդյունքները: Մասնավորապես եթե 2006 թ. ՀՀ-ում հարցվածների 0.2%-ն էր տեղեկացրել թմրամիջոցների իրացմանը ներգրավվելու մասին, ապա Շվեյցարիայում՝ 3.7%-ը, ԱՄՆ-ում՝ 5%-ը, Ֆինլանդիայում՝ 1.1%-ը¹:

Աղյուսակ 1. ՀՀ անչափահասների շրջանում թմրամիջոցների գործածումը և ապօրինի շրջանառությունը ISRD-2 և ISRD-3

	2006 թ. – ISRD-2	2014 թ. – ISRD-3
մարիխուանայի, հաշիշի գործածում	1.4%	2.2%
էքստագի գործածում	0.1%	0.8%
այլ թմրամիջոցի գործածում	0.2%	0.5%
թմրամիջոցի իրացում	0.2%	-

Այնուհանդերձ, վերջին տարիներին նկատվում է անչափահասների կողմից թմրամիջոցների օգտագործման տոկոսային հարաբերակցության մեծացում, որը վերաբերում է ինչպես մարիխուանայի, այնպես էլ այլ թմրանյութերի գործածմանը:

Երեխաների շրջանում թմրանյութի գործածման աճը անմիջական արդյունք է Հայաստան թմրամիջոցների ավելի հաճախ ներթափանցման, դրանց ապօրինի շրջանառության աճի: Թմրամիջոցների շրջանառության առումով հետաքրքիր դերակատարություն ունեն ՀՀ աշխարհագրական դիրքը և հարաբերությունները հարևանների հետ. ՀՀ-ն փակ սահմաններ ունի Ադրբեջանի և Թուրքիայի հետ, որոնք հայտնի են թմրամիջոցների շրջանառության ոլորտում իրենց

¹ St 'u Junger-Tas J, Marshall I., Enzmann D., Killias M., etc. Juvenile Delinquency in Europe and Beyond. Results of the Second International Self-Reported Study, Springer 2010, էջ 83, 152, 165:

ակտիվ ներգրավվածությամբ: Նախկինում ՀՀ-ն փակ սահմաններ ուներ նաև իր մյուս հարևանի՝ թմրանյութերի շուկայի առաջատարների շարքին դասվող Իրանի հետ: Ներկայումս, սակայն, Իրանի հետ սահմանները բացվել են, ինչն էլ հնարավորություն է ընձեռել Իրանից ՀՀ թմրանյութերի ապօրինի ներթափանցման համար և անմիջականորեն խթանել է ՀՀ-ում թմրանյութերի գործածման աճը: 2003 թ. համեմատ 2015 թ. 3.7 անգամ աճել են նաև թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության պաշտոնապես գրանցված դեպքերը՝ 134-ից դառնալով 492:

Վերջինս վկայում է, որ ՀՀ-ում մեծանում է նաև թմրամիջոցների շուկան, որը երկար ժամանակ թմրամիջոցների ցածր պահանջարկի պարագայում զարգացում չէր ապրում:

ՀՀ քրեական օրենսդրությունը պատասխանատվություն է սահմանում թմրանյութերի ապօրինի շրջանառության, բայց ոչ գործածման համար (ՀՀ քրեական օրենսգրքում մինչ 2008 թ. մայիսի 26-ի օրենքով կատարված փոփոխությունը թմրամիջոցներ գործածելը առաջացնում էր քրեական պատասխանատվություն), ուստի հանցագործությունների վերաբերյալ ՀՀ պաշտոնական վիճակագրության ուսումնասիրությունը հնարավորություն չի ընձեռում հետևություններ կատարելու թմրամիջոցների գործածման առկա վիճակի մասին:

Փոխարենը ՀՀ Ազգային վիճակագրության ծառայության վերկայքում հասանելի են բնակչության առողջական վիճակին վերաբերող տվյալները, որոնց վերլուծությունը վկայում է, որ 2003 թ. համեմատ 2015 թ. գրանցվել է «թմրամոլություն» ախտորոշմամբ առաջնակի հիվանդների կտրուկ աճ. եթե 100.000 բնակչի հաշվով գործակիցը 2003 թ. եղել է 0.5, 2004 թ.՝ 0.2, 2008 թ.՝ 4.1, 2009 թ.՝ 6.2, ապա 2011 թ.՝ արդեն 11.3, 2012 թ.՝ 21.9, 2013 թ.՝ 24, 2014 թ.՝ 18.1, 2015 թ.՝ 19.3¹: Ընդ որում, նման ցուցանիշները չնչին տոկոսն են կազմում թմրանյութ օգտագործողների իրական զանգվածի, որը մնում է լա-

¹ Տե՛ս Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, «Առողջապահություն», 2005, էջ 144, <http://armstat.am/file/doc/527.pdf>; Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, «Առողջապահություն», 2016, էջ 161, <http://armstat.am/file/doc/99499408.pdf>:

տենտային: Մասնավորապես, առանձին փորձագիտական գնահատականների համաձայն՝ ՀՀ-ում թմրամոլների թիվը 30.000-ից ավելի է¹:

Եթե 2003-2004 թթ. գրանցված ցածր ցուցանիշները կարող են բացատրվել թմրամիջոցների գործածման համար այն ժամանակ գոյություն ունեցած քրեական պատասխանատվության պայմաններում այս երևույթի բարձր լատենտայնությամբ, թմրամոլների կողմից առողջապահական հիմնարկներ չդիմելով, իսկ 2008-2009 թթ. գրանցված աճը՝ թմրամիջոցների գործածման ապաքրեականացման արդյունքում առողջապահական հիմնարկներ դիմելիության աճով, ապա հետագա տարիներին «թմրամոլություն» ախտորոշմամբ անձանց քանակի ավելացումը վկայում է հասարակությունում այս արատավոր երևույթի տարածման մասին, ինչն իր ազդեցությունն է գործում նաև անչափահասների շեղվող վարքագծի վրա:

Անչափահասների շրջանում անցկացված ուսումնասիրությունները թույլ տվեցին գնահատել 2006 և 2014 թթ. ՀՀ անչափահասների շեղվող վարքագծի առանձին դրսևորումների փոփոխությունները:

Մասնավորապես, ինչպես և պաշտոնական վիճակագրության մեջ, նկատվում է երեխաների կողմից բռնի վարքագծի դրսևորման, հատկապես՝ առողջությանը վնաս պատճառելու հաճախականության աճ ($p=0.000$): Ինչ վերաբերում է գողություններին, ապա դրանց քանակը ևս չի նվազել: Միաժամանակ 2006 թ. համեմատ նվազել են երեխաների խմբային կռիվները ($p=0.000$), նրանց կողմից գենք կրելը ($p=0.002$), ինչպես նաև վանդալիզմի դեպքերը ($p=0.001$): Այնուհանդերձ, նույնիսկ նման նվազման պարագայում անչափահասների շրջանում խմբային կռիվների հաճախականությունը բարձր է միջին եվրոպականից:

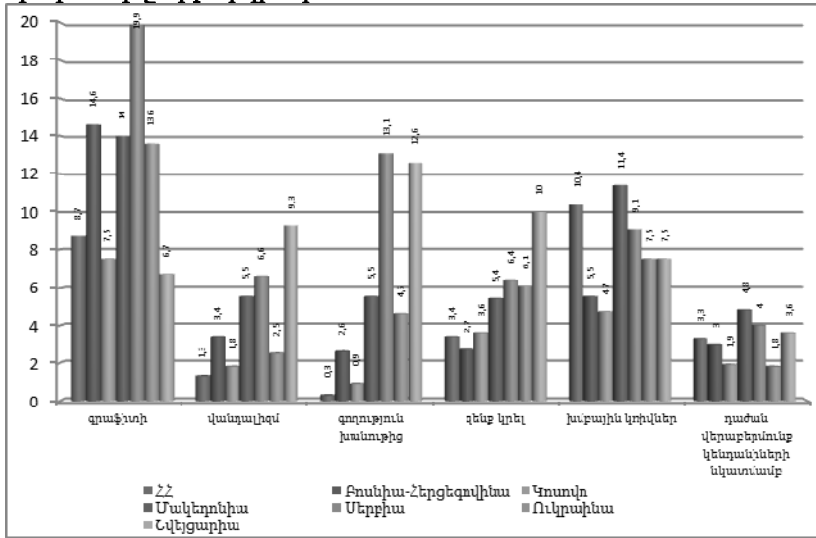
¹ Տե՛ս ՀՀ-ում թմրամոլների քանակը 30 հազար է, որոնցից 12.700-ը ներերակային թմրանյութեր են օգտագործում, <http://www.iravunk.com/news/879>, 13.11.2017, 1.03; Հայաստանում թմրամոլների թիվը տարեցտարի աճում է, <https://armenpress.am/arm/news/862815/hayastanum-tmramolneri-tivy-tarectaritchum-e.html>; 13.11.2017, 00.59:

Աղյուսակ 2. Անչափահասների կողմից շեղվող վարքագծի դրսևորումները՝ ISRD-2 և ISRD-3

	2006		2014	
	երբևե	վերջին 1 տարում	երբևե	վերջին 1 տարում
Խմբային կոնվներ	23.5%	18.4%	13.2%	9.8%
Զենք կրել	9.5%	5.8%	5.1%	3.4%
Առողջությանը վնաս պատճառել	2.7%	1.4%	4.2%	3.1%
Պայուսակ հափշտակել	0.5%	-	-	-
Կողոպուտ/ավագակույթյուն/շորթում	0.5%	0.4%	2.5%	1.1%
Վանդալիզմ	8.3%	3.3%	2.7%	1.3%
Գողություն խանութից	2.1%	0.5%	1.4%	0.3%
Գողություն	-	-	0.9%	0.2%
Հեծանիվի գողություն	0.5%	0.2%	0.9%	0.2%
Բնակարան մուտք գործել	0.5%	0.2%	0.4%	0.1%
Մեքենայի գողություն	0.5%	0.3%	0.6%	0.4%
Հակերություն	4%	2.8%	14.8%	9.4%
Գրաֆիտի	-	-	12.8%	8.7%
Կենդանիների նկատմամբ դաժան վերաբերմունք	-	-	5.6%	3.1%

ՀՀ-ում ստացված արդյունքների համադրումը ISRD-3 ուսումնասիրության մեջ ներգրավված մի շարք եվրոպական երկրների արդյունքների հետ ցույց տվեց, որ եվրոպական երկրների իրենց հասակակիցների համեմատ ՀՀ անչափահասները ավելի հազվադեպ են խանութներից գողություններ կատարել կամ վանդալիզմ դրսևորել: Մնացած ցուցանիշներով, սակայն, ՀՀ անչափահասները էապես չեն զիջել եվրոպական երկրներում հարցման ենթարկված անչափահասներին:

Գծապատկեր 1. Անչափահասների շեղվող վարքագիծը եվրոպական մի շարք երկրներում՝ ISRD -2 և ISRD -3

Անչափահասների շեղվող վարքագծի գնահատման առումով կարևոր նշանակություն ունի նաև վիկտիմիզացիայի ուսումնասիրությունը, քանի որ այս երկու ցուցանիշների համադրումը հնարավորություն է տալիս առավել անաչառ հետևություն կատարելու անչափահասների շեղվող վարքագծի իրական պատկերի մասին: Բացի դրանից՝ բազմաթիվ կրիմինալոգիական ուսումնասիրություններ վեր են հանել վիկտիմիզացիայի և դրան ենթարկված երեխայի կողմից հետագայում շեղվող վարքագծի դրսևորման միջև կոռելյացիայի առկայությունը¹:

¹ St’u **Carson D., Sullivan C., Cochran J.**, General strain theory and the relationship between early victimization and drug use. *Deviant Behavior*, 2008, Volume 30, Issue 1, էջ 54-88; **Zhang L, Welte J., Wieczorek W.**, Deviant lifestyle and crime victimization. *Journal of Criminal Justice*, 2001. Volume 29, Issue 2, էջ 133-143; **Hinduja S., Patchin J.**, Offline Consequences of Online Victimization. *School Violence and Delinquency*. 2007, Volume 6, Issue 3, էջ 89-112; **Smith C., Thornberry T.**, The relationship between childhood maltreatment and adolescent involvement in delinquency *Criminology*, 1995, Volume 33, Issue 4, էջ 451-481:

Ստացված արդյունքները ցույց տվեցին, որ ՀՀ-ում անչափահասները, որպես կանոն, ավելի հազվադեպ են դառնում հանրորեն վտանգավոր ոտնձգության զոհ, քան նրանց եվրոպացի, մասնավորապես շվեյցարացի հասակակիցները: Ասվածն առավել հստակ կարելի է պնդել շահադիտական ոտնձգությունների կտրվածքով, մինչդեռ բռնության գործադրման, մասնավորապես առողջությանը վնաս պատճառելու կտրվածքով ՀՀ-ում վիկտիմիզացիայի ցուցանիշները ավելի բարձր են:

Աղյուսակ 3. Անչափահասների վիկտիմիզացիան ՀՀ-ում և Շվեյցարիայում՝ ISRD-2 և ISRD-3

	2006		2014	
	ՀՀ	Շվեյցարիա	ՀՀ	Շվեյցարիա
կողոպուտ, շորթում	1.1%	2.3%	1.1%	3.3%
առողջությանը վնաս պատճառել	4.6%	2.4%	5.5%	3.8%
գողություն	8.8%	22.7%	11.1%	26.9%
հալածանք, հետապնդում	2.6%	12.4%	-	-

Միաժամանակ կատարված ուսումնասիրության արդյունքները վկայում են, որ գողությունների տարածվածությունը անչափահասների շրջանում չի նվազել. եթե ISRD-2 ուսումնասիրության արդյունքների համաձայն՝ գողությունից տուժել չէ հարցվածների 9%-ը, ապա ISRD-3 ուսումնասիրության արդյունքների համաձայն՝ 11.1%-ը, հետևաբար օբյեկտիվորեն անչափահասների շրջանում գողությունների քանակը չի նվազել, ինչն էլ հաստատելու է գալիս մեր այն ենթադրությունը, որ ՀՀ պաշտոնական վիճակագրությունը չի արտացոլում անչափահասների շրջանում գողությունների իրական պատկերը:

Չարմանալի է թվում այն, որ Հայաստանում ISRD-2 ուսումնասիրության շրջանակներում հարցման ենթարկված անչափահասների միայն 2.6%-ն է նշել հալածանքի ենթարկվելու մասին, մինչդեռ 4.6%-ը հայտնել է, որ դարձել է առողջությանը վնաս պատճառելու զոհ: Որպես կանոն, եվրոպական երկրների մեծ մասում հալածանքի ենթարկված անչափահասների քանակը մի քանի անգամ գերազանցում է առողջությանը վնաս պատճառելուց տուժած անչափահասներ-

րի քանակը: Ասվածի վկայությունն է նույն Շվեյցարիան, որտեղ հալածանքի ենթարկված անչափահասների ցուցանիշը 5 անգամ գերազանցում է նրանց քանակը, ում առողջությանը վնաս է պատճառվել:

Նման տարբերակումը, թերևս, պայմանավորված է նրանով, որ ելնելով ազգային մենթալիտետի առանձնահատկություններից, հայերի բռնկուն բնավորությունից, ինչպես նաև կոնֆլիկտային իրադրությունների լուծման՝ մեր հասարակությունում տարածում ստացած, ինչու չէ նաև ծնողների վարքագծի արդյունքում երեխաների համար ստերեոտիպ դարձած վարքագծային մոդելներից, հայ երեխաները թույլ չեն տալիս, որ իրենց համար անցանկալի, ֆրուստրացնող իրադրությունը խորանա, և շատ արագ անցնում են բնության գործադրման:

Ուշադրության են արժանի նաև այն տվյալները, որոնք վերաբերում են կատարված ոսնձգության մասին իրավապահ մարմիններին հայտնելուն, հետևաբար նաև՝ արարքների լատենտայնությանը: ISRD-2 ուսումնասիրության արդյունքների համաձայն՝ շվեյցարացի անչափահասները իրենց հայ հասակակիցների համեմատ գրեթե 5 անգամ ավելի հաճախ են ոստիկանությանը տեղեկացրել կողոպուտի, շորթման, մարմնական վնասվածքի ենթարկվելու, գրեթե 7 անգամ՝ գողության զոհ դառնալու մասին: Նման բաշխումը, թերևս, պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ օբյեկտիվ կամ սուբյեկտիվ գործոններից ելնելով՝ մեր հասարակությունում ընդունված է խնդիրները լուծել սեփական ուժերով՝ առանց իրավապահ մարմիններին դիմելու, ինչն էլ իր անմիջական արտացոլումն է ստացել անչափահասների շրջանում:

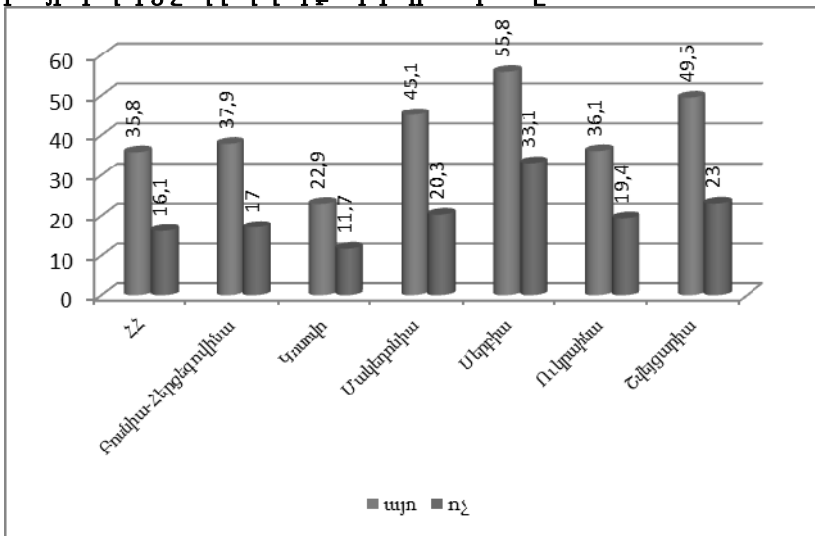
Աղյուսակ 4. Վիկտիմիզացիայի վերաբերյալ իրավապահ մարմիններին հայտնելը՝ ՀՀ-ում և Շվեյցարիայում՝ ISRD-2

	2006	
	ՀՀ	Շվեյցարիա
կողոպուտ, շորթում	4.5%	22.3%
մարմնական վնասվածք	6.25%	32.4%
գողություն	3.7%	32.3%
հալածանք	-	7.8%

Միաժամանակ ISRD-3 ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ բռնության զոհ դարձած երեխաները նման կենսափորձ չունեցածների համեմատ երկու անգամ ավելի հաճախ են կատարել իրավախախտումներ (համապատասխանաբար՝ 30.2 և 17.8%), 2.5 անգամ ավելի հաճախ՝ գողություն (համապատասխանաբար՝ 1.3 և 3.4%): Դժվար է միանշանակ պատասխանել այն հարցին, թե որն է եղել վիկտիմիզացիայի ենթարկված երեխաների կողմից շեղվող վարքագծի դրսևորման պատճառը, առավել ևս հնարավոր չէ միանշանակ պատասխանել, թե արդյոք վիկտիմիզացիայի ենթարկվելն է նրանց մոտ հանգեցրել շեղվող վարքագծի դրսևորման վճռականության, թե ընդհակառակը՝ շեղվող վարքագծի դրսևորումն է հանգեցրել նրանց վիկտիմիզացիային: Երկրորդ ենթադրությունն առավել իրատեսական է թվում:

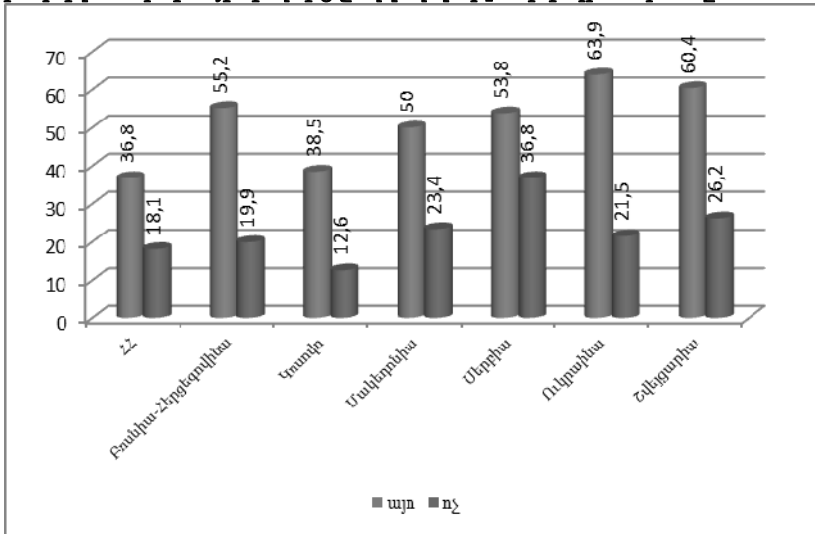
Առավել հետաքրքրական են ISRD-3 ուսումնասիրության այն արդյունքները, որոնք վերաբերում են ծնողների կողմից դրսևորված բռնությունից կամ վատ վերաբերմունքից տուժելու և շեղվող վարքագծի միջև կապին:

Գծապատկեր 2. Ծնողների կողմից բռնության ենթարկված երեխայի կողմից շեղվող վարքագծի դրսևորումը

Մասնավորապես ուժեղ արտահայտված կապ է գրանցվել վերջին մեկ տարվա ընթացքում ծնողների բռնությունից, վատ վերաբերմունքից տուժելու և շեղվող վարքագիծ դրսևորելու, իրավախախտումներ կատարելու միջև. ծնողների կողմից բռնության ենթարկված անչափահասները գրեթե 2, վատ վերաբերմունքի ենթարկվածները՝ 2,5 անգամ ավելի հաճախ են նշել իրենց կողմից իրավախախտում կատարելու մասին: Ընդ որում, այդ կապը գրանցվել է ինչպես ՀՀ-ում, այնպես էլ հետազոտության մեջ ընդգրկված այուս երկրներում:

Գծապատկեր 3. Ծնողների կողմից վատ վերաբերմունքի ենթարկված երեխայի կողմից շեղվող վարքագծի դրսևորումը

Առավել իրատեսական է թվում այն, որ ոչ թե երեխաները շեղվող վարքագիծ են դրսևորել, քանի որ ընտանիքում իրենց հանդեպ գործադրվել է բռնություն կամ վատ վերաբերմունք, այլ ընդհակառակը՝ բռնությունը, վատ վերաբերմունքը գործադրվել են ի պատասխան նրանց կողմից դրսևորված շեղվող վարքագծի:

Մասնավորապես նույն ուսումնասիրության արդյունքները վկայում են, որ երեխաները իրենց լավ են զգում ընտանեկան միջավայրում, լավ հարաբերություններ ունեն ծնողների հետ (հարցվածների 94,7%-ը նշել է, որ լավ հարաբերություն ունի հոր, 96,1%-ը՝ մոր

հետ, 95,4%-ը նշել է, որ ընտանիքում հուզական աջակցություն է ստանում): Հարցվածների միայն 4%-ն է նշել, որ ծնողները միմյանց նկատմամբ բռնություն են գործադրել, և 2,6%-ը նշել է, որ ծնողները ակոհող կամ թմրանյութ են գործածել:

Ծնողների կողմից երեխաների շեղվող վարքագծին նման ոչ համարժեք արձագանքումը պայմանավորված է մի քանի գործոններով. նախ՝ ՀՀ-ում ընտանիքները ավանդաբար ձևավորվում են վաղ չափահասության տարիքում, և երիտասարդ ծնողները ոչ միշտ են տիրապետում երեխաներին դաստիարակելու, նրանց շեղվող վարքագծին արձագանքելու հոգեբանական, մանկավարժական գիտելիքներին ու հմտություններին, հետևաբար՝ երեխայի շեղվող վարքագծին արձագանքելու իրենց հասանելի ամենակարճ ու իրենց կարծիքով առավել արդյունավետ միջոցը բռնության գործադրումն է: Մինևույն ժամանակ երեխայի իրավահպատակ վարքագիծը ձևավորելու հիմնական պատասխանատվությունը ևս կրում է ընտանիքը. հասարակության արժեքային անումիայի ներկայիս պայմաններում դպրոցը արդյունավետ չի իրականացնում երեխային դաստիարակելու պարտականությունը: Ինչ վերաբերում է իրավապահ մարմիններին¹, ապա նրանց նկատմամբ ներկայումս առկա է վստահության պակաս, ուստի ընտանիքը և հասարակությունը նախընտրում են իրենք ստանձնել երեխայի շեղվող վարքագծին արձագանքելու պարտականությունը:

Կատարված ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ.

1. Թեև ՀՀ անչափահասները եվրոպական շատ երկրների համեմատ ավելի քիչ են շեղվող վարքագիծ դրսևորում և վիկտիմիզացիայի ենթարկվում, սակայն իրենց եվրոպացի տարեկիցներից ավելի հաճախ են նախընտրում բռնություն գործադրել:

¹ Պետք է ընդունել, որ ՀՀ իրավապահ մարմինները առավելապես ուշադրություն են դարձնում այն երեխաներին, որոնք կամ նախկինում կատարված իրավախախտման հետևանքով հայտնվել են ոստիկանության տեսադաշտում, կամ զբաղվում են թափառաշրջիկությամբ, մուրացկանությամբ, կամ դարձել են բռնության զոհ: Ընդ որում, այս ոլորտում որոշակի հաջողություններ արձանագրվել են, մասնավորապես նվազել է անչափահաս մուրացկանների քանակը: 2011 թ. ՀՀ ոստիկանությունում հաշվառված է եղել 20, 2016 թ.՝ 13 անչափահաս մուրացկան:

2. Անչափահասների կողմից գողությունների կատարման դի-նամիկան նվազման միտում չունի, հետևաբար ՀՀ ոստիկանության կողմից տրամադրված պաշտոնեական վիճակագրությունը չի ար-տացոլում անչափահասների կողմից գողությունների կատարման իրական վիճակը և ընդամենը վկայում է դրանց լատենտայնացման մասին:

3. Վերջին երկու տասնամյակների ընթացքում Հայաստանում տեղ գտած բացասական փոփոխությունները, հատկապես՝ բնակ-չության սոցիալ-տնտեսական վիճակի վատթարացումը, հասարա-կության խիստ բևեռացումը, գրեթե համատարած բնույթ կրող աղ-քատությունը, գործազրկությունը, արժեքային անոմիան, զուգակց-վելով Իրանի հետ ՀՀ սահմանների բացման, թմրանյութերի գործած-ման համար քրեական պատասխանատվության վերացման հետ, հանգեցրին ՀՀ-ում թմրանյութ գործածողների, այդ թվում՝ թմրա-նյութ գործածող անչափահասների թվաքանակի աճի:

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РА

Анна Маргарян

*Доцент кафедры уголовного права ЕГУ,
кандидат юридических наук*

В статье обсуждаются проблемы девиантного поведения несовершеннолетних в Республике Армения. Анализируя результаты исследований ISRD-2 и ISRD-3, проведенных в Армении в рамках международного проекта, и сопоставляя их с результатами аналогичных исследований, проведенных в некоторых зарубежных странах, автор приходит к заключению, что несовершеннолетние в Армении реже подвергаются виктимизации, но чаще прибегают к насилию. Также за последние 8-10 лет в Армении наблюдается распространение наркотиков, в том числе среди детей. Несмотря на то, что официальная статистика свидетельствует о снижении преступности и особенно краж среди детей, по мнению автора, это является всего лишь результатом все большей латентизации девиантного и преступного поведения несовершеннолетних.

STATE OF JUVENILE DEVIANCY IN RA

Anna Margaryan

Docent at the YSU Chair of Criminal Law,

Candidate of Legal Sciences

The problems of juvenile deviancy in Armenia are discussed in the article presented. Based on the analysis of surveys ISRD-2 and ISRD-3 conducted in Armenia in the frames of international project, as well as their comparison with the results of similar surveys conducted in some foreign countries, the author comes to the conclusion that juveniles in Armenia are less likely to be victimized, but more often resort to violence. Also, over the past 8-10 years, there has been a spreading of drugs in Armenia, including among children. Although official statistics shows a decrease in juvenile criminality, including property crimes, however the author thinks that this is just the result of an ever-increasing latency of the deviant and criminal behavior of juveniles.

Բանալի բառեր – անչափահաս, շեղվող վարքագիծ, ալկոհոլ, վիկտիմիզացիա, թմրանյութ, գողություն, բռնություն, լատենտայնություն

Ключевые слова: несовершеннолетний, девиантное поведение, алкоголь, виктимизация, наркотики, кража, насилие, латентность

Key words: juvenile, deviancy, alcohol, victimization, drugs, theft, violence, latency